

С Т А Н О В И Щ Е

за Михаела Иванова Тюлева
за присъждане на образователна и научна степен *доктор* по научна специалност
05.08.01 Театрознание и театрално изкуство,
с научен ръководител проф. Жени Пашова,
към Катедра „Актьорство, Сценография и Режикура за куклен театър”
Факултет по сценични изкуства, НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов”

Тема на дисертацията:
**„ТЕРАПЕВТИЧНИ ТЕХНИКИ И ТЕХНОЛОГИИ ЗА
ПСИХОЛОГИЧЕСКО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ЧРЕЗ КУКЛА ВЪРХУ ДЕЦА С
МЕДИЦИНСКИ, ЕМОЦИОНАЛНИ, ОБРАЗОВАТЕЛНИ, УМСТВЕНИ
И РЕХАБИЛИТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ”**

Автор на становището: доц. Румяна Мартон

Заглавието на предложеният дисертационния труд мигновено привлича вниманието с интересното и безспорно смело намерение на докторантката *Михаела Иванова Тюлева* да се заеме с една твърде актуална мултидисциплинарна тема, стъпваща на фундаментите на кукленият театър и актьорското изкуство. Изборът ѝ активно кореспондира с хуманитарните полета на психологията, литературата и изкуства за деца, педагогика, науки за здравето и медицината (логопедия, терапия, рехабилитация и пр.) Първото впечатление от текста, е че се получила отлична работа с висока степен на практическа приложимост с научна новост в контекстите на българския куклен театър, куклено театрознание и арт терапия. Поздравления към докторанта и към неговия научен ръководител – проф. Жени Пашова!

„*Терапевтични техники и технологии за психологическо въздействие чрез кукла върху деца с медицински, емоционални, образователни, умствени и рехабилитационни проблеми*” описва авторската методология, научни наблюдения и анализи, оригинални решения и резултати от проведените терапевтични сесии на кандидат Тюлева при работата ѝ с конкретни детски социални групи като куклен арт терапевт.

Преди малко споменах думата **актуалност** и може би тук е мястото да поясня богатството на нейното приложение **спрямо представеният ни дисертационен труд**.

На първо място темата е с изключителна социална значимост спрямо българската действителност и въобще в глобален план - спрямо проблемите на съвременните общества. Все по-забързаният и дори стресиращ начин на живот, трескавите темпове на урбанизация и обезлюдяването на селата, резките социо-културни трансформации, комерсиализирането на обществото, прекалената „пазарност”, изместването на традиционните културни ценности, застрашаването на човешкото здраве, живот и въобще съдба, заради задъханата и на места дори безразсъдна глобализация и модернизация – всички тези (а и със сигурност допълнителни фактори) се отразяват изключително негативно както върху възрастните, така и върху традиционния семеен модел, и като че ли най-вече върху децата. Във физически, психологически, морален и етичен план.

Свидетели сме и на достатъчно примери от нарушена комуникация между обществото, системите и институциите (образователна, здравна, културна и пр.). Българското дете вече страда от всички физически и психически болести не само на възрастните, но и на своите връстници от по-напредналите общества в Европа, Америка и Азия. Случаите на детско, училищно и семейно насилие, безпрецедентната липса на възпитание и осъзнаване на стойностни морални модели, преждевременната и насилствена загуба на детството, хиперактивност, аутизъм, алиенация, отказ за социализиране или направо асоциалност, проблеми с опорно-двигателния и сетивния апарат, психически „счупвания” и психотравматичност в невръстна възраст, проблеми и объркване по отношение на сексуалността и тълкуванията на пола – през последните десетилетия наблюдаваме истински шокос бум на тревожни проблеми свързани с гореописаното.

С всичко това ролята на арт терапевта и в частност – кукления арт терапевт – става все по актуална и значима! Все пак изначалната мисия на изкуството е да променя към по-добро, да внася красота, смисъл и хармония в живота на хората.

Не на последно място – арт терапията като креативен начин на себеизрязяване и комуникация е нещо ново за България, но не и за света! Не само по отношение на практиката, но и на теорията. Бърза консултация в „Гугъл Наука” (Google Scholar) и реномираните научни бази данни в академичните платформи показва забележителен ръст на сериозните научни публикации (статии, студии, сборници, монографии) посветени на методологията, практиката, положителните резултати и приносите на кукления театър в арт терапията.

Куклата е най-старата играчка в човешката цивилизация. Със своя антропоморфен и зооморфен облик е протагонист на редица религиозни и ритуални практики, умиротворяващи още от древността света на хората със световите на невидимото, ерго и неговите демони. А нима човешката душа и психика са видими? Както казват индийците – само чрез куклата човек говори с Небето. В контекстите на театралното изкуство, куклата е представена във всички човешки култури. Тя е „живата” връзка между хората в сложния комуникационен процес на зрелището. И в сложния процес на комуникация в човешката общност. Михаела Иванова Тюлева без съмнение отлично познава тези опорни точки на актуалността на куклената арт терапия и това е от особена важност при работата ѝ върху труда *„Терапевтични техники и технологии за психологическо въздействие чрез кукла върху деца с медицински, емоционални, образователни, умствени и рехабилитационни проблеми”*.

Кандидатката е възпитаничка на НАТФИЗ - бакалавър по „Актьорско майсторство за куклен театър” (1994-1998) и магистър по специалност „Образователен и терапевтичен куклен театър” (2005 – 2007), и двете степени защитени при проф. Румен Рачев. Още от студентските си години Михаела ярко изразява своя обширен диапазон като кукловод (актьор, драматург, режисьор). Има всестранни интереси и умения. Опитът ѝ в кукленият театър е голям. Преподавателската ѝ дейност е на високо професионално ниво. Извън театъра активно се включва в редица социални кампании адресирани към децата, юношите и младите хора, в широкия спектър на различните възрастови групи. От най-малките в първите групи на детските градини до завършващите гимназиално образование.

Предложената дисертация съдържа увод, 4 глави, заключение, приложение и достатъчно богата библиография. Посочени са 90 източника (на български, руски, английски) а водещи специалисти в различни области на хуманитаристиката,

релативиращи към научните интереси на докторанта - кукленото изкуство, театрална арт терапия, психоанализа, психология, педагогика.

Основният фокус на дисертационния труд е да разгледа и анализира компонентите на разнообразните терапевтични техники и технологии в контекстите на терапията с кукли, базирайки се на съвременните постижения на арт терапията. В своето научно-приложно изследване докторантката си поставя четири изследователски цели, които успешно разрешава в процеса на своята теоретична и практическа работа: 1) обзор на терапевтичните техники и технологии, 2) сравнително съпоставяне на методиките с куклотерапия, 3) съставяне на авторска методология за ефекта от работата с кукла и експерименталното ѝ прилагане върху деца с умствени, емоционални, рехабилитационни и медицински проблеми, 4) детайлен анализ на постигнатите резултати в куклената арт терапия.

В първа глава Михаела Тюлева обвързва методите, техниките и технологиите на куклотерапията с базата на психологията. Изследва проблематиките на театралната игра, игровото въздействие във всичките му характеристики, неговата структура, емотивни предизвикателства, средства и цели.

Въпреки моите искрени адмирации, не мога да не отправя една остра забележка към кандидатката и да отбележа необяснимата за мен липсата на позоваване с непреходния за театралното изкуство (а и не само) труд на Йохан Хьозинка „Хомо луденс”, в който играта блестящо е разгледана като първична човешка функция, като един от фундаменталните духовни елементи на живота и главен културообразуващ фактор!

Втората глава на труда разглежда широката палитра на арт-терапиите (музикотерапия, двигателна и танц терапия, приказкотерапия и пр.) в съпоставителен план на тяхната приложимост, форма, структура и функции. Особен акцент е поставен върху приказката като динамичен и водещ инструментариум в посочените практики. Анализирани са характерното място на куклотерапията в образователния и терапевтичен театър. Както и много точно пояснява Михаела Тюлева: „Куклотерапията събира в себе си всички компоненти на останалите арт терапии, които имат отношение към конкретния случай, конкретното заболяване и ли проблем на детето.” (стр. 52) Кандидатката разглежда обстойно и проблематиката за идентификация с куклата, психологическият сложен процес и механизъм на „вливането в кожата в чужд/свой персонаж”, едновременното поставяне в позицията на творец, актьор, зрител от страна на детето. Основният извод е, че **куклотерапията има релаксационна, възпитателна, развиваща и обучаваща функция.**

Третата глава е най-интересна защото е свързана с практическото приложение, лични наблюдения и разработки на Тюлева като куклен терапевт и асистент. Представени са шест много различни и по своему актуални казуси, всеки от тях изискващ различно времетраене на терапията, имащ различна цел и задача, и е приложен към различни социално-терапевтични групи.

В дисертационния труд Михаела Тюлева отлично показва постиженията на куклената арт терапия при деца с кохлеарен имплантант или напълно намиращи се в неравностойно положение (например деца болни от детска церебрална парализа). **Това са казуси № 1 и 2.:** чрез театралната кукла и различните спектаклови игри се преодоляват проблемите за различието, обясняват се абстрактни понятия, децата повдигат самочувствието си и придобиват правилна самооценка. И не на последно място – преодоляват себе си в една затворена вътрешна среда, която непрестанно се

сблъсква с една отворена, външна и напълно враждебна среда. Много любопитно е че децата не просто са актьори с куклите, но и са въввлечени в процеса на изработка и създаване на театралната кукла. **Казук № 3** е свързан със сексуалното образование и всичките му вектори – от проблемите на променящото се тяло, овладяването на емоциите, през хранителните разстройства, превенциите за ранна бременност и пр. *„Чрез куклата могат да се кажат неща – подчертава Михаела Тюлева, които иначе казани от човек биха дистанцирали тийнейджърите, идеята ми беше да включа децата в тези т.нар интерактивни етюди, за да не остават само зрители, а пълноправни участници в разговора с малкия спектакъл, който замисляхме.* (стр. 89). Насилието над малолетни е част от работата в **казус № 5**, който е развит в Кризисен социален център във Видин. Чрез куклотерапията се развиват творческите способности на децата и се преодолява травмата – това е и атестация за работата на Тюлева, направена от социалния работник и психолога на заведението. Момичета, подлежащи на арт терапия споделят също своите преживявания в хода на играта с театралната кукла: *„Споделяха, че се чувстват добре да играят с куклите защото им е приятно, а светът, в който те играят с тях – е приказен и историята има щастлив край.”* (стр. 97). Не по-малко интересни, тревожни, сложни и изискващи задълбочена работа са и **останалите казуси** – занимаващи се с хиперактивност и дефицит на внимание при 11 годишно момче; асоциализация и насилие в училище над момче от смесен брак (майка българка, баща китаец); включването на куклената арт театрална терапия в образователен модул „Да учим английски” в частна детска градина и експериментиране с т.нар „обратно учене” и размяна на ролевите функции (т.е. децата стават учители на театралната кукла, която не знае български).

В дисертационният труд Михаела Тюлева анализира и отчита резултатите от практическата си работа, към която е подходила с научен базис, гъвкавост и адаптивност спрямо всеки случай. **Какво прави куклотерапията?:** помага на децата да придобият нови умения, повдигане самочувствието, учи на работа в екип (разбиране, толерантност, компромис, съпричастност), развива въображението в спецификата на куклената арт терапия, изгражда доверие, анализира критичната ситуация, поощрява желанието за споделяне с връстници, усилва концентрацията, развива комуникативни умения, овладява гнева и агресията. Никак не е малко! Със сигурност могат да се добавят още постижения.

Четвърта глава е концентрирана върху проблематиката свързваща терапевта и неговите терапевтични методи. Тюлева смело отправя критики към съвременното ни здравеопазване, изтъква ангажираната социална роля на артиста и изкуството в конкретиката на кукления театър. Основното послание е, че изкуството носи и здраве, осъществено чрез куклата.

По дисертационната процедура Михаела Тюлева има две изискуеми по ЗРАСРБ публикации:

1. *Тюлева, М.* Образователен и терапевтичен театър – посоки и възможности. // *КуклАрт*, брой 8, 2014, с.16-22, ISSN 13113-32-76

2. *Тюлева, М.* Куклотерапията – мисия, възможности, предизвикателства. – В: *Съвременни предизвикателства на връзката между куклата и детския зрител.* Сборник с доклади от проведена научна конференция в рамките на театрален фестивал „Михаил Лъкатник” – под печат.

Напълно подкрепям изложените приноси в труда - отговарят на действително постигнатите резултати от изследването.

В обобщение: *„Терапевтични техники и технологии за психологическо въздействие чрез кукла върху деца с медицински, емоционални, образователни, умствени и рехабилитационни проблеми”* е интердисциплинарен труд, иновативен поради избора си на обект на изследване и има висока практическо-приложна стойност. Поставените цели и задачи са решени адекватно от Михаела Иванова Тюлева, с ясното съзнание за предизвикателствата, пред които е изправена в дисертацията.

А именно – обобщаване, систематизиране и анализ на голям по обем материал, в това число чисто практически и експериментален, поставяш дисертанта във вихъра на трудност, привлекателност и необходимост. Предлагам на дисертанта да издаде също така труда като монография.

В заключение, като изтъквам всички безспорни положителни качества на дисертационния труд, изследването *„Терапевтични техники и технологии за психологическо въздействие чрез кукла върху деца с медицински, емоционални, образователни, умствени и рехабилитационни проблеми”* на Михаела Иванова Тюлева заслужава висока оценка на съвместно завършен труд. Поради това предлагам на уважаемото научно жури да й присъди образователната и научна степен „Доктор”.

Гласувам с ДА.

Подпис:

доц. Румяна Мартон

04 януари 2018г. , София